दृष्टौ पराःकार्या वर्जयित्वा तु पैतृकमिति" ज्योतिःपराशरोक्तेः "उत्कर्षः कालदृष्टौ स्यादुपाकर्मादिकर्मणि। अभिषेकादिदृष्टीनां न तूत्कर्षो युगादिष्विति" कात्यायनोक्तेश्च। यत्तु "उपाकर्मणि चोत्सर्गे स्यातदिष्टं दृष्टादिति" इति कश्चिद्भट्टवचस्तत्सामगविषयम् तेषां सिंहार्के एवोक्तेः। एतच्चापराह्णे कार्यम्। "उपाकर्मापराह्णे स्यादुत्सर्गः प्रातरेव त्विति" "अध्यायानामुपाकर्म कुर्यात्कर्तोऽपराह्णके। पूर्व्वाह्णे तु विसर्गः स्यादिति वेदविदो विदुरिति" हेमाद्रौ गोभिलोक्तेः। वस्तुतस्तु "भवेदुपाकृतिः पौर्णमास्यां पूर्व्वाह्ण एव त्विति" प्रवेतोवचनात् पूर्व्वं वाक्यं सामगविषयम्। तेषामपराह्णे एवोक्तेरित्यनुपदं वक्ष्यते। दीपिकायां। "अस्य तु विधिः पूर्व्वाह्णकालः स्मृत" इति। वाजसनेयास्तु पर्वणि कुर्युः। तच्चापस्तम्बैरौदयिकं ग्राह्यम्। अन्यैस्तु पूर्वम्। "पर्वण्यौदयिके कुर्यु श्रावण्यन्तैत्तिरीयकाः। बह्वृचाः श्रवणे कुर्युर्ग्रहसंक्रान्तिवर्जिते" इति गर्गोक्तेः "संप्राप्तवान् स्तुतीर्ब्रह्मा पर्वण्यौदयिके पुनः। अतो भूतदिने तस्मिन्नोपाकरणमिष्यते" इति कालिकापुराणात्। "अथ चेद्दोषसंयुक्ते पर्वणि स्यादुपाक्रिया। दुःखशोकामयग्रस्तारात्रे तस्मिन् द्विजातयः" इति मदनरत्ने गर्गोक्तेः। अत्र सिद्धान्तभट्टीये विशेषः। "श्रवणः श्रावणं पर्व सङ्गवस्तृगयदा भवेत्। तदैवौदयिकं कार्यं नान्यदौदयिकं भवेत्"। पराशरमाधवीयेऽपि गार्ग्यः "श्रावणी पौर्णमासी तु सङ्गवात्परतो यदि। तदैवौदयिकी ग्राह्या नान्यदौदयिकी भवेत्"। कर्मकालमाह कालादर्शे निगमः। "श्रावण्यां प्रौष्ठपद्यां वा प्रतिपत् षण्मुहूर्त्तकैः। विद्धा स्याच्छन्दसां तत्रोपाकर्मोत्सर्जनं भवेत्"। अत्र पौर्णमासी श्रवणहस्तयोरुपलक्षणं तेन तावपि सङ्गवस्तृगौ ग्राह्यौ। "उदये षड्घटीस्पर्शे स्थिते पर्वणि वार्कभे। कुर्युर्नभस्युपाकर्म ऋग्यजुःसामगाः क्रमात्" इति पृथ्वीचन्द्रः। "विष्णुक्षे घटिकाद्वयमिति" पूर्वोक्तविरोधात् सामान्यवाक्यादौदयिकी कर्मपर्याप्ता ग्राह्या न पूर्वा। सङ्गवानभिज्ञपूर्वविद्धापवादाभावात् भाद्रादौ कालान्तरे वास्तु न तु निषिद्धम्। न हि व्रीह्यलाभे निषिद्धमाजपरुणं युक्तम्। अतएव परेद्युः सङ्गवव्याप्तौ पूर्वनिषेधः। तदभावे तु नेति मूर्खव्यवस्थाप्यपास्ता विधिवैषम्यात् माषनिषेधे तथापत्तेश्च। पूर्वविद्धावचनसत्त्वो हि सा युज्यते। एवं श्रवणेऽपि ज्ञेयम्। एतच्छ्रुद्धाधिक्यपरं तेन यथाग्निहोत्रादौ सायं प्रातः कालबाधे सामान्यस्य जीवनायाप्यन्यकाल रनुष्ठानम्। यथा व्रीह्यलाभे यागात्तिप्रभृतिनिषिद्धाकारीटयेन तथात्र सङ्गवाभावेऽनिषिद्धावर्ज्यकर्मपर्याप्तौदयिके कालान्तरे वानुष्ठानं न तु कदापि निषिद्धे अपवादाभावे उत्सर्गस्यैव प्राप्तेः। कात्यायनादीनान्तु दिनद्वये पूर्वाह्णव्याप्तौ एकदेशस्पर्शे वा पूर्वैवेति हेमाद्रिः। घटिकाद्वयमिति पूर्वोक्तविरोधात् तेन प्रायस्त्यमात्रपरमिदम्। यदपि "श्रावणी दौर्गनवमी दूर्वा चैव हुताशनी। पूर्वविद्धा प्रकर्त्तव्या शिवरात्रिर्बलेर्दिनमिति" ब्रह्मवैवर्त्तम् तद्ब्रह्मपवित्रविषयमिति हेमाद्रिः। मदनपारिजातेऽपि पूर्वविद्धायां श्रावण्यां वाजसनेयिनामुपाकर्मेत्युक्तम् मदनरत्नेऽपि "पर्वण्यौदयिके कुर्युः श्रावण्यन्तैत्तिरीयकाः" इति बह्वृचपरिशिष्टाद्बह्वृचान् प्रति कर्मविधानार्थं प्रवृत्ते तत्र तैत्तिरीयककर्मविध्ययोगात् पूर्वोक्तकालिकापुराणादौ सामान्यत औदयिकपर्वप्राप्तेस्तन्निषेधे न बह्वृचानां श्रवणविधानात्तैत्तिरीयकपदम् अनुवादत्वात्तस्य च प्राप्त्यधीनत्वात् प्राप्तेश्च यजुर्वेदमात्रपरत्वात् सर्वयजुर्वेद्युपलक्षणार्थम्। अवयुत्यनुवादो वा। न तु विधायकम्। तेन विशेषविधिना उपसंहारः स्यात्। अनुवादत्वाल्लक्षणा न दोषः। अन्यथौदयिकपर्वविशिष्टोपाकर्मोद्देशेन कर्त्तृविधौ कर्त्तृविशिष्टे वौदयिकपर्वविधौ वाक्यभेदापत्तेः। तस्मात्तैत्तिरीयकपदाविवक्षया सर्वयजुर्वेदिनामौदयिकमेव पर्व्वेत्युक्तम्। तत्र न तावत्परिशिष्टे बह्वृचान् प्रत्येव विधिः। धनिष्ठाप्रतिपद्युक्तत्वात् "त्वाष्ट्रकृत्तसमन्वितमित्यादि तद्दाहृते एव परिशिष्टे वेदान्तरधर्म्मविधीनां दर्शनात्। नाप्यनुवादोऽयम् कालिकापुराणादुबह्वृचादीनामपि तदापत्तेः कुर्युरित्यस्य विधित्वेन तस्यैवार्थवादत्वेनैतत्प्राप्तानुवादित्वाच्च। न च तैत्तिरीयकाणां श्रवणे तद्विधिरस्ति येनानुवादः स्यात्। न च वाक्यभेदः। तैत्तिरीयकपदमात्रस्य कर्ममात्रस्य वा उद्देश्यत्वायोगेन हविरार्त्तिवदृष्टवर्ष ब्राह्मणमुपनयीतेतिवच्छागत्या विशिष्टोद्देश्यत्वात्। अन्यथोत्तरार्द्धे बह्वृचपदस्याऽप्यविवक्षापत्त्या श्रावणस्य सर्वसाधारण्यापत्तेः। तस्मात् हेमाद्रिमतमेव युक्तमिति दिक्। इदं च। शिष्यानध्यापयत आवसथ्येऽग्नौ अनध्यापयतोनाधिकार इति कर्कः। श्रावण्यामपि ग्रहणादिदुष्टायां कालीयभिन्नैः प्रौष्ठपद्यां कार्यं तैस्तु श्रावणपञ्चम्याम्। "संक्रान्तिर्ग्रहणं वापि पौर्णमास्यां यदा भवेत्। उपा-